

Klimaatcampagne met taboe op vleesvermindering

Wakker Dier analyse van falende
overheids campagne *Iedereen doet wat*

September 2021

Samenvatting

In 2019 lanceert de overheid de campagne Iedereen doet wat (IDW), om burgers te motiveren zelf ook stappen te zetten tegen klimaatverandering. Diverse onderwerpen worden aangekaart – van voedselverspilling tot het onderhouden van autobanden. Maar één van de meest impactvolle onderwerpen ontbrak: het beperken van de vleesconsumptie. Wakker Dier wil weten waarom de overheid vleesvermindering niet aankaart en heeft via de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) een inkijk gekregen in het productieproces van de overheidscampagne.

Daaruit blijkt dat vleesvermindering van begin af aan bovenaan de lijst stond van op te nemen onderwerpen. Alle ambtenaren leken het erover eens dat vleesvermindering een belangrijk onderwerp hoorde te zijn in de campagne. Zij werden daarin gesterkt door diverse experts en onderzoek onder burgers. Ook de betrokken reclamebureaus hadden al concepten klaarliggen voor dit deel van de campagne. Alle lichten stonden op groen.

Maar vlak voor de lancering werd vleesvermindering alsnog geschrapt. Doordat essentiële documenten over de besluitvorming ontbreken, wordt niet duidelijk waarom. Wel wordt duidelijk dat het initiatief van het ministerie van LNV komt en dat ambtenaren bang zijn hun vingers te branden aan het onderwerp.

Na de lancering van de campagne ontstond veel ophef over het ontbreken van het onderwerp vleesvermindering. De overheid ontving honderden mails, berichten en telefoontjes van burgers die de weglating bekritiseren. Onder deze druk kwam er op de website alsnog een advies om 'meer noten en peulvruchten' te eten. Ook hier durfden de ambtenaren het niet aan om het expliciete advies te geven minder vlees te eten.

Wakker Dier wil weten waarom vleesvermindering uit de campagne werd geschrapt. Tot nog toe kreeg de dierenwelzijnsorganisatie slechts een deel van de opgevraagde documenten en is veel van de geleverde informatie zwartgelakt. Het blijft onbekend wie verantwoordelijk was voor deze besluiten en of er lobby van de vleessector in het spel was. Wakker Dier voert een beroepszaak om de onderste steen boven te krijgen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Opbouw campagne – achter de schermen	5
3	Ophef bij lancering campagne	9
4	Noten en peulvruchten	12
5	Conclusie	14

1 Inleiding

In 2019 lanceert de overheid de campagne *Iedereen doet wat* (IDW), om burgers te motiveren zelf ook stappen te zetten tegen klimaatverandering. De campagne omvat tv- en radiocommercials, de website www.iedereendoetwat.nl en een bijbehorende Facebookpagina.¹

Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) draagt de verantwoordelijkheid voor de campagne en stemt alles af met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het ministerie van Algemene Zaken (AZ).

Na de lancering van de campagne ontstaat direct grote ophef, met name vanwege het ontbreken van vleesvermindering als thema. Heeft de overheid wellicht het belang van de transitie van dierlijke naar plantaardige eiwitten over het hoofd gezien? Om inzicht te krijgen in het besluitvormingsproces rondom de campagne en de reacties op de ontstane ophef, heeft Wakker Dier op basis van de Wet openbaarheid bestuur (Wob) alle relevante e-mails en documenten opgevraagd.

¹ <https://www.facebook.com/iedereendoet>

2 Opbouw campagne – achter de schermen

9 juli 2018 De overheid wil naar aanleiding van het Klimaatakkoord burgers stimuleren om in hun dagelijks leven stappen te zetten voor het klimaat. De eerste planvorming hierover begint op 9 juli 2018.² En van begin af aan wordt duidelijk dat vleesvermindering een van de belangrijkste onderwerpen binnen de campagne kan worden. Hieronder volgt een overzicht van de correspondentie waaruit dit blijkt.

Minder vlees bovenaan het lijstje

16 juli 2018 Meerdere ministeries zijn aanwezig bij het koepeloverleg *Energie en Klimaat* wordt gehouden.³ Reclamebureau KesselsKramer introduceert *Iedereen draagt een steentje bij – Wat doe jij?*, met onder andere een “niet dwingende checklist”, waarop staat: “Eet twee dagen per week geen vlees”. Door vermoedelijk het ministerie van EZK (naam weggelakt) wordt als geschikt onderwerp genoemd: “eiwit en voedseltransitie”. Ook haalt zij een grafiek aan waaruit blijkt dat een plantaardig dieet een grote impact heeft. Bij haar voorstel van onderwerpen staat eiwittransitie (minder vlees eten) zelfs boven aan.²

20 september 2018 In opdracht van EZK presenteert Climate Neutral Group het rapport *Ons koopgedrag en het klimaat*. Het rapport opent met de kop “Vlees is volgens consumenten het meest schadelijk” en concludeert “De grote impact op het klimaat van vlees en de urgentie om de consumptie ervan te verminderen is de laatste tijd regelmatig in het nieuws en dit is terug te zien in de kennis van consumenten”. 51 procent van de consumenten noemt vlees als meest belastend product.⁴

27 september 2018 Uit eigen publieksonderzoek van RVO op verzoek van EZK komt ook naar voren: “Andere maatregelen die in de media meer aandacht krijgen zijn het terugdringen van vliegvluchten en de vleesconsumptie.”⁵ Daarbij waarschuwt het RVO-rapport: “Volgens journalist en energieonderzoeker [...] durft bijna niemand de eigen achterban [de burger] aan te spreken op zijn vlieggedrag, energieverbruik of vleesconsumptie.” Deze terughoudendheid geldt ook voor onafhankelijke organisaties als het Voedingscentrum: “Het Voedingscentrum erkent dat een plantaardiger eetpatroon nodig is, maar is niet van plan de Schijf van Vijf uit 2016 aan te passen. Volgens het Voedingscentrum is het een te grote stap om nu al een aandeel van 60% plantaardig als uitgangspunt te nemen.” RVO eindigt met de opmerking: “Vliegen, autoverkeer en vlees eten worden vaak samen

² Documenten 44 en 46 uit het [Wob-verzoek](#).

³ Document 24 uit het [Wob-verzoek](#).

⁴ Document 22 uit het [Wob-verzoek](#).

<https://www.climateneutralgroup.com/whitepaper-ons-koopgedrag-en-het-klimaat/>

⁵ Documenten 43 en 43a uit het [Wob-verzoek](#).

genoemd als zaken die aangepakt moeten worden. Anderen waarschuwen juist dat dit dan luxeproducten worden voor de ‘happy few’.”⁶

- 11 oktober 2018 In het document *Handelingsperspectieven per onderwerp* van EZK staat bij de onderwerpen voor de website: “Vleesconsumptie, groente en fruit van het seizoen, voedselverspilling”. Bij *Handelingsperspectieven en Voedselconsumptie* staat “Eet meer seizoensgroenten en fruit, en zeker niet te veel vlees. Het produceren van vlees zorgt voor heel veel koolstofdioxide en het vraagt heel veel water.”⁷ Er lijkt tot op het hoogste niveau overleg te zijn over de campagnethema’s. Zo stelt een ambtenaar van EZK op 11 oktober: “Er is echter een AO (algemeen overleg in de kamer) gepland met de minister over de begroting. Voor die tijd moeten we dus bij de minister de verwachtingen managen wat hij kan verwachten binnen de campagne.”⁸
- 12 oktober 2018 EZK stuurt een nota naar een ambtenaar t.b.v. het Klimaatberaad⁹ van 12 oktober.¹⁰ De nota geeft uitleg over de publiekscampagne. Onder andere wordt benadrukt om “burgers met een direct handelingsperspectief [te benaderen] op momenten dat ze er het meest ontvankelijk voor zijn”. Als onderwerp wordt o.a. genoemd: “Als je een boodschappenlijst samenstelt, plan dan ten minste twee vleesloze dagen in.”⁴
- 27 november 2018 EZK stuurt aan IenW, BZK en LNV een notitie met onderwerpen voor een brede publieksaanpak¹¹: “Onderstaand een voorstel voor een aantal handelingen die zoveel mogelijk voldoen aan een positieve grondtoon. Bovendien voldoen ze aan bovenstaande criteria [weggelakt] [en] zijn ze aangeleverd vanuit verschillende departementen en komen terug in onderzoek over draagvlak bij burgers”. Hierin staat bij *Voedselconsumptie* “Minder vleesconsumptie” bovenaan.
- 12 december 2018 Er vindt een werksessie plaats over de website. Als een van de thema’s wordt “Minder vleesconsumptie/ Voedselverspilling (icm footprint)” genoemd.¹² In het mediavoorstel van januari 2019 staat bij het hoofdonderwerp *Voedselconsumptie* “Minder vleesconsumptie” als eerste genoemd.¹³ Dit is mede op basis van verschillende adviezen, waaronder ‘Vijf tinten groener’ van Motivaction, waarin staat: “Vlees

⁶ Document 43 uit het [Wob-verzoek](#).

⁷ Document 29 uit het [Wob-verzoek](#).

⁸ Document 41 uit het [Wob-verzoek](#).

⁹ Het Klimaatberaad was het coördinerend overlegorgaan onder leiding van Ed Nijpels, om tot een nationaal Klimaatakkoord te komen. Het Klimaatberaad bestond uit de voorzitters van de sectortafels en maatschappelijke organisaties, mede-overheden en niet-gouvernementele organisaties (ngo’s).

¹⁰ Document 28 uit het [Wob-verzoek](#).

<https://www.klimaatakkoord.nl/organisatie/hoe-het-klimaatakkoord-tot-stand-kwam/klimaatberaad>

¹¹ Deelbesluit 1 document 12 -12a uit het [Wob-verzoek](#).

¹² Document 32 uit het [Wob-verzoek](#).

¹³ Document 10 uit het [Wob-verzoek](#).

eten heeft volgens consumenten de grootste invloed op het klimaat, zo blijkt uit onderzoek voor de Climate Neutral Group uit 2018.”¹⁴ In een notitie “Onderwerpen brede publieksaanpak” uit 2018 wordt eveneens de website besproken.¹⁵ Bij de selectie van de eerste onderwerpen voor 2019 wordt de focus onder andere gelegd op “neutrale of positieve beeldvorming” en of er “geen politiek afbreukrisico” is. Pas in de jaren erna wil men kijken of een actie ook CO₂-reductie oplevert. Ook voor social media staat “vleesconsumptie” en “minder vlees” op de lijst.³

- 25 februari 2019 In de discussienotitie voor het projectgroepoverleg staat “Eiwittransitie” nog bovenaan het lijstje van het thema voedsel.¹⁶ In het document *Website Nederlandpaktdoor.nl*¹⁷ – wat later *iedereendoetwat.nl* zal heten – wordt geïnventariseerd hoe de website invulling kan krijgen. Hierin wordt ook verwezen naar de websites van Milieu Centraal en het Voedingscentrum. Ook wordt benoemd dat de website (grotendeels) financieel afhankelijk zijn van de overheid. Ten aanzien van de onderwerpen wordt gesteld “Relevant zijn de duurzaamheidstips: - Campagne er is meer dan vlees” en “Nuttig is dat handelingsperspectief gegeven wordt in de vorm van duurzame recepten (dat kunnen we evt gebruiken).”⁶
- Maart 2019 Het ontwerpen van de website wordt gedaan door KesselKramer¹⁸ en grafisch ontwerp bureau Blauw.¹⁹ Het onderwerp vleesconsumptie wordt hierbij consequent genoemd²⁰, waarbij EZK opmerkt “Deze selectie moet intern nog worden goedgekeurd”.²¹ In de (mobiele) conceptwebsite van begin maart 2019 met als werktitel “Wat kan jij doen” staat nog altijd “Minder vlees eten”.²²
- 18 maart 2019 Uit een concepttest, waarbij respondenten feedback geven op het ontwerp, blijkt dat respondenten “minder vlees en meer groenten eten” zien als “Laagdrempelige voorbeelden”.²³ De uitkomst van de concepttest wordt gestuurd naar het directeurenoverleg van EZK.²⁴ Op 18 maart stelt een ambtenaar van AZ aan Blauw dat: “het nog niet heel sterk naar voren komt dat mensen uit zichzelf vaak het voorbeeld van minder vlees eten noemen. Wat mij betreft zou het in de politieke discussie wel goed zijn om dat op te nemen. Bijvoorbeeld als het gaat over laagdrempelige voorbeelden van gedragsverandering”. Blauw past dit aan en op 20 maart stelt een ambtenaar van EZK als reactie: “Terecht punt ook over ...”, waarbij “...” is weggelakt.²⁵ Maar een ambtenaar van EZK vraagt op 21 maart aan KesselsKramer om de verwijzing naar

¹⁴ Document 11 uit het [Wob-verzoek](#).

¹⁵ Document 12 uit het [Wob-verzoek](#).

¹⁶ Deelbesluit 1 documenten 6 en 6a uit het [Wob-verzoek](#).

¹⁷ Document 23 uit het [Wob-verzoek](#).

¹⁸ Document 15 uit het [Wob-verzoek](#).

¹⁹ Document 33 uit het [Wob-verzoek](#).

²⁰ Documenten 21, 41 en 43 uit het [Wob-verzoek](#).

²¹ Document 42 uit het [Wob-verzoek](#).

²² Documenten 15a en 33 uit het [Wob-verzoek](#).

²³ Document 33 uit het [Wob-verzoek](#).

²⁴ Document 38 uit het [Wob-verzoek](#).

²⁵ Document 37 uit het [Wob-verzoek](#).

vleesvermindering weg te halen.²⁶ Dit is de eerste aanwijzing dat EZK toch problemen ziet met het noemen van vleesvermindering.

Vleesvermindering geschrapt

- 27 maart 2019 “Minder vlees” staat nog op de planning voor de social media campagne. Maar in het overzicht van handelingen staat dat LNV verantwoordelijk is voor het onderwerp en dat dit onderwerp ter discussie staat.²⁷ Op 1 april 2019 wordt het definitief besluit rondgemaild dat vleesvermindering niet wordt meegenomen: “Minder vlees gaat definitief van de lijst af.” Geen van de vrijgegeven documenten geeft verder inzicht in de inhoudelijke besluitvorming.
- 3 juli 2019 Opvallend genoeg geeft EZK in april 2019 wel een presentatie over de IDW website, met onder de categorie *Voedsel* de thema’s “Minder vleesconsumptie” en “Voedselverspilling”.²⁸ Op 3 juli worden twaalf ambtenaren van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) op de hoogte gesteld van de inhoud van de website: “Inhoudelijk ligt de focus op de onderwerpen uit het klimaatakkoord en wat je daar zelf mee kan doen [...] Voor landbouw en voedsel: voedselverspilling en minder vlees eten.”²⁹

²⁶ Documenten 15 en 36 uit het Wob-verzoek.

²⁷ Deelbesluit 1 documenten 7-7c uit het Wob-verzoek.

²⁸ Document 35 uit het Wob-verzoek.

²⁹ Document 34 uit het Wob-verzoek.

3 Ophef bij lancering campagne

9 september 2019 Bij de start van de campagne wordt een promotievideo gedeeld op Facebook.³⁰ Deze zorgt voor veel ophef, omdat er niks wordt gezegd over de noodzaak om minder vlees / meer plantaardig te eten.³¹ Ook AZ geeft aan dat hierover veel reacties binnenkomen.³² In totaal zijn er honderden e-mails, berichten en telefoontjes over dit onderwerp binnengekomen.³³ Ook in de media ontstaat kritiek op het gebrek aan daadkracht van de IDW campagne.

EERST DACHT IK NOG:
WAT GOED DAT HIER AANDACHT
AAN WORDT BESTEED
TOT IK ZAG DAT ER NERGENS IETS
WERD GEZEGD OVER MINDER VLEGEN,
MINDER CONSUMEREN OF MINDER
VLEES & ZUIVEL ETEN

KLIMAATVERANDERING KOM MAAR
OP IK HEB MIJN MOTHERFUCKING
WATERBESPARENDE DOUCHEKOP!

MAAR DEZE CAMPAGNE
ERGERDE ME
ALS DE OVERHEID HET PROBLEEM
ERKENT, MOET ZE OOK DE
(PIJNLIJKE) OPLOSSINGEN ERKENNEN

Figuur 1. Beeldverhaal op social media over de campagne *Iedereen doet wat*.³⁴

23 september 2019 Niet alleen buitenstaanders uit hun verbazing over het ontbreken van dit onderwerp. Milieu Centraal (MC) geeft aan: "we zouden graag nog wel een duidelijkere reactie vanuit jullie (ism LNV) willen hebben waarom we nu niet plantaardig eten hebben meegenomen en of we dat toch nog gaan doen in de toekomst [...] Het sentiment blijft namelijk vooral 'waarom is dit niet meegenomen'?"³⁵ EZK reageert hierop: "er komt ook geen inhoudelijke reden waarom het er niet in zit [...] het is onze campagne, er is altijd meer te bedenken, dat komt er ook, en meer

³⁰ <https://www.facebook.com/iedereendoet/posts/101606927894948>

³¹ Document 1-8, 16, 17; deelbesluit 1 documenten 1-5, 9-10, 38-51 uit het Wob-verzoek.

³² Documenten 17-17h uit het Wob-verzoek.

³³ Deelbesluit 1 document 10 uit het Wob-verzoek.

³⁴ <https://www.renskedegreef.nl/tekencolumns/iedereendoetwat>

³⁵ Document 19 uit het Wob-verzoek.

plantaardige eiwitten/minder dierlijke eiwitten is daarbij een van de opties [...] We merken wel dat er intussen echt een opening is bij LNV om dit onderwerp toch toe te voegen en dus heb ik volgende week een afspraak om hier verder over door te spreken”³⁶

18 september 2019 Er volgt uitvoerig overleg tussen EZK en LNV en MC, die de social media pagina’s voor EZK onderhouden.³⁷ Uit de documenten blijkt dat MC voorstelt dat er maar beter gereageerd kan worden op de “veganistenlobby” en doet daarbij een voorstel, beginnend met “Minder vlees eten is inderdaad goed voor het klimaat. De veehouderij stoot broeikasgassen uit, verbruikt veel water, heeft wereldwijd veel ruimte nodig voor de verbouw van veevoer en kan een mestprobleem veroorzaken. Maar niet iedereen kan of wil veganist worden en dit respecteren we”. EZK haalt een streep door deze voorzet en maakt er na afstemming met een woordvoerder van LNV van: “Het eten van meer plantaardige eiwitten is (inderdaad) goed voor het klimaat. Voor een verantwoord stuk vlees of vis op het bord blijft ook gewoon ruimte [...] In de loop van de tijd zullen de handelingen steeds verder worden uitgebreid.” MC geeft aan hier begrip voor te hebben en “dat ons eerste concept wellicht gevoeligheden voor de sector bevatten”.

LNV bepaalt de agenda

17 september 2019 Uit de correspondentie tussen Milieu Centraal en het ministerie van EZK komt naar voren dat het ministerie van LNV de touwtjes in handen heeft over de voedsel gerelateerde onderwerpen. Zo vraagt MC zich af: “Zijn er plannen om in de toekomst aandacht te besteden aan plantaardig eten?”, waarop EZK antwoordt: “Wat plantaardig eten betreft lopen er gesprekken en is het logisch dat dit ook verder wordt meegenomen naar aanleiding van opmerkingen op de campagne. Of en wanneer het uiteindelijk een onderwerp wordt is aan het ministerie van LNV.” MC benadrukt in haar reactie dat EZK daarmee in een verdedigingshoek blijft en zou “écht voor een feitelijke post willen pleiten”. Daartoe doet zij een nieuwe poging: “Het eten van meer plantaardige eiwitten is inderdaad goed voor het klimaat. Maar niet iedereen kan of wil veganist worden en dit respecteren we. Naast minder vlees eten valt er ook veel winst te halen door voedselverspilling te voorkomen.”³⁸ EZK reageert met: “Ik neem het morgenochtend gelijk weer met LNV op. Ik weet dat ze hier een duidelijke woordvoeringslijn op hebben”.³⁹ Vervolgens e-mailt EZK op 18 september: “We hebben uitgebreid met LNV gesproken hierover. Het stuk over ‘respecteren’ is iets dat LNV niet uit wil stralen. Ook willen we niet expliciet ‘minder vlees’ communiceren”. Deze conversatie maakt duidelijk dat EZK zich door LNV laat leiden m.b.t. de communicatie over vleesvermindering en de veehouderijsector. Zij wil de veesector niet voor het hoofd stoten door eerlijk te communiceren dat vleesvermindering goed is voor het klimaat en de veehouderij zeer vervuilend is. MC gaat uiteindelijk mee in de door EZK voorgestelde reactie en plaatst deze op social media (Figuur 2).⁴⁰

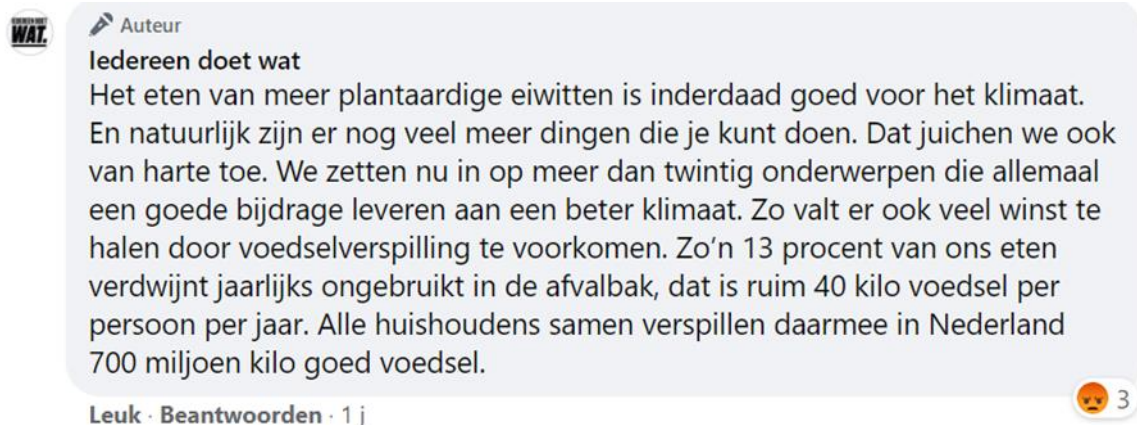
³⁶ Document 27 uit het [Wob-verzoek](#).

³⁷ Documenten 16, 30 en 31 uit het [Wob-verzoek](#).

³⁸ Document 16 uit het [Wob-verzoek](#).

³⁹ Document 30 uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁰ <https://www.facebook.com/iedereendoet/posts/101606927894948>

Figuur 2. Reactie op social media op kritiek dat vleesvermindering mist in de overheidscampagne.

November 2020

In een *factsheet klimaatcampagne* uit november 2020 licht EZK toe waarom vleesvermindering bij de lancering niet is meegenomen. “Dingen die je nu al kunt doen voor een beter klimaat zijn talrijk. In de loop van de tijd worden de handelingen uitgebreid. In deze eerste fase van de campagne zetten we met name in op handelingen die breed gedragen worden door de maatschappij, die je altijd kunt doen of waar al beleid op is gemaakt. Natuurlijk zijn er nog veel meer dingen die je kunt doen. Dat juichen we ook van harte toe.”

In het commentaar stelt een ambtenaar: “Dit steken we graag positief in: ja, minder vliegen of minder vlees eten zou geweldig zijn. Maar de drempel is vaak hoog. Voor nu ligt de focus op handelingen die een lagere drempel hebben” en “Op vlees hebben we inmiddels een andere lijn. Mocht vliegen langskomen, lijkt het me verstandig die ook even goed af te stemmen, omdat dit net als vlees politiek erg gevoelig ligt”.⁴¹

“En opa, toen jullie wisten hoe snel de aarde aan het opwarmen was en welke ellende er uit voortkwam, wat hebben jullie toen gedaan? Nou schat, toen is Anna dus haar bandenspanning vaker gaan checken. Je deed wat je kon.”

Radio1 Pieter Derks over *Iedereen doet wat*-campagne [2:10]⁴²

⁴¹ Document 40 uit het *Wob-verzoek*.

⁴² https://www.youtube.com/watch?v=VRxZ-7FqmHM&ab_channel=NPO

4 Noten en peulvruchten

Uitwerking plantaardig

- 14 oktober 2019 De publieke druk heeft zijn uitwerking. De overheid besluit om in de campagne alsnog iets op te nemen over eiwittransitie. Een communicatieadviseur van LNV geeft aan dat ze de website *Iedereen doet wat* wil uitbreiden met o.a. minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten.⁴³ MC neemt hierop contact op met EZK: “Een heel goed idee wat mij betreft [...] Voorwaarde is wel dat het uiteindelijke artikel ook daadwerkelijk iets zegt over minder dierlijke eiwitten. Anders zullen mensen achteraf alsnog ontevreden zijn.”
- EZK nuanceert in haar reactie de verwachtingen: “we zijn aan het voorbereiden om dit onderwerp toe te voegen. Aangezien het een politiek erg gevoelig onderwerp is zal het echter nog langs de nodige gremia moeten voordat definitieve goedkeuring wordt verleend.”⁴⁴
- 29 oktober 2019 MC komt met haar eerste input voor het onderwerp minder dierlijk, meer plantaardig.⁴⁵ Ze geeft onder andere aan dat het belangrijk is om te werken aan een normverschuiving: “vlees hoeft niet elke dag”, kennisvermeerdering: “met minder (niet iedere dag) vlees (bij de hoofdmaaltijd) doe je jezelf niet tekort”, en de noodzaak van een volwaardige maaltijd met “door noten, peulvruchten en bonen toe te voegen.” In de begeleidende memo wordt dit vervolgens uitgebreid onderbouwd.
- 13 november 2019 Op basis van de input van MC vindt er tussen 13 november en 1 december 2019 een uitgebreide afstemming plaats tussen EZK en Milieu Centraal.⁴⁶ Er is veel discussie over de titel en uitwerking: “Zoals je zult zien, is met name op de keuze voor de titel (en daarmee de gekozen insteek/redeneerlijn) intern discussie geweest. Onderstaande is de uitkomst hiervan. [...] Een poging om tot een sluitend antwoord te komen.” Vervolgens is de betreffende redenering weggelakt, met verwijzing naar Artikel 11.1 van de Wob.⁴⁷ Dit artikel geeft aan dat over informatie ten behoeve van intern beraad geen informatie wordt verstrekt over daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen. De persoonlijke gegevens zijn echter reeds weggelakt, waardoor deze passages volgens Artikel 11.2 wel degelijk openbaar gemaakt dienden te worden.⁴⁸

⁴³ Document 20; deelbesluit 1 document 11 uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁴ Document 25 uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁵ Deelbesluit 1 documenten 8-8a uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁶ Deelbesluit 1 documenten 14-18, 21-26, 28-37a uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁷ Deelbesluit 1 document 27 uit het [Wob-verzoek](#).

⁴⁸ <https://wetten.overheid.nl/jci1.3.c:BWBR0005252&hoofdstuk=V&artikel=11&z=2018-07-28&g=2018-07-28>

Huidige website en communicatie

- 9 december 2019 Drie maanden na de officiële publicatie wordt op de website onder “Voedsel” ook het onderwerp “Noten en peulvruchten” toegevoegd.⁴⁹ Op deze pagina wordt niet expliciet benoemd dat het beter voor het klimaat is om minder vlees te eten. In plaats daarvan wordt aanbevolen om noten en peulvruchten te eten, voedingsmiddelen die minder milieubelastend zijn (Figuur 3). Er wordt ook niet expliciet opgeroepen om minder vlees te eten, maar gesteld “Kies eens een dag voor noten of peulvruchten” en “Probeer eens vleesvervangers”. Positief is de uiting “Dus probeer het eens: elke maaltijd waarbij je vlees vervangt, telt!”
- 31 augustus 2020 Op Facebook wordt voor het eerst opgeroepen ook een dagje vegetarisch te eten: “Kies eens een dag voor noten of peulvruchten!”⁵⁰ Op 2 september 2020 wordt voor het eerst een tip gegeven over vegetarisch eten.⁵¹ Op 4 oktober 2020 (Dierendag) wordt eveneens aandacht gegeven aan de mogelijkheid van vegetarisch eten met noten en peulvruchten.⁵² Meest recent wordt op 8 maart gelinkt naar de Nationale Week zonder vlees.⁵³ De overheid voert daarmee geenszins een serieuze campagne over de noodzaak van vleesvermindering om klimaatverandering te voorkomen.

Figuur 3. Op de huidige campagnepagina praat de overheid over ‘meer noten en peulvruchten’, om zo niet te hoeven praten over ‘minder vlees’.

⁴⁹ <https://www.iedereendoetwat.nl/voedsel>

⁵⁰ <https://www.facebook.com/iedereendoet/posts/356486785740293>

⁵¹ <https://www.facebook.com/iedereendoet/posts/358094838912821>

⁵² <https://www.facebook.com/iedereendoet/posts/384490602939911>

⁵³ <https://www.facebook.com/page/100717511317223/search/?q=noten>

5 Conclusie

Het feit dat er bij de lancering van de website IDW geen aandacht werd besteed aan vermindering van vleesconsumptie om de klimaatimpact te verminderen, leidde terecht tot veel ophef. De grote impact van dierlijke producten is al decennia bekend en de noodzaak tot vermindering wordt al jaren wereldwijd bepleit door wetenschappers en maatschappelijke organisaties.

Uit de door Wakker Dier opgevraagde documenten blijkt dat vleesvermindering van begin af aan in de planvorming voorkwam. Bij verschillende adviezen die door ambtenaren werden ingewonnen, kwam vleesvermindering prominent naar voren. Vrijwel iedere keer stond dit onderwerp dan ook bovenaan bij de uitwerking van het thema “Voedsel”. Tot op hoog ambtelijk niveau – mogelijk tot de minister aan toe – is men hierover geïnformeerd. Pas in de periode eind maart – april 2019 wordt het thema vleesvermindering geschrapt. De stukken en passages met de inhoudelijke onderbouwing hiervoor zijn niet vrijgegeven. Wel is duidelijk dat het ministerie van LNV hierin bepalend is geweest en EZK en AZ juist voor opname van vleesvermindering pleitten.

Op 9 september werd IDW gelanceerd, waarop de verschillende ministeries honderden e-mails, social media berichten en telefoontjes ontvingen over het ontbreken van vermindering van vleesconsumptie. Uit de correspondentie binnen en tussen de ministeries blijkt dat vleesvermindering überhaupt niet meer als onderwerp op de agenda stond. Intussen reageerde EZK op social media en in e-mails ontwijkend op de vraag waarom vleesvermindering niet is meegenomen.

Na deze ophef werd halverwege oktober door LNV besloten toch aandacht te geven aan de noodzaak tot minder dierlijke eiwitten. MC kwam hierop met een uitgebreide notie over de noodzaak tot vleesvermindering, waarbij (jong)volwassen mannen de belangrijkste doelgroep zijn. Hierop volgt uitgebreid overleg tussen EZK, LNV en MC, wat uiteindelijk leidde tot een publicatie op 9 december 2019 met als titel *Noten en peulvruchten*. Over de titel en insteek is intern veel discussie geweest, maar een uitleg hierover is weggelakt. Uiteindelijk wordt tot op de dag van vandaag op de pagina omfloers gecommuniceerd over de mogelijkheid om eens noten en peulvruchten te eten, waarbij de term ‘minder vlees’ wordt vermeden. Tot op heden is – op twee social media posts na – in de verdere campagne aan vleesvermindering vrijwel geen aandacht besteed.

Beroep Wakker Dier

Het doel van het Wob-verzoek van Wakker Dier is om inzicht te krijgen in de inhoudelijke besluitvorming over het niet meenemen van het onderwerp vleesvermindering in de campagne *Iedereen doet wat*. Na uitvoerige analyse van de openbaargemaakte documenten blijkt dat geen van de documenten hier inzicht in geven. Het is zeer waarschijnlijk dat er aanvullende documenten zijn waarin het weglaten van het onderwerp ‘minder vlees’ op IDW inhoudelijk door LNV wordt gemotiveerd en aan EZK wordt gecommuniceerd. Deze documenten hadden volgens de Wet openbaarheid van bestuur vrijgegeven moeten worden.

Wakker Dier eist dat deze documenten over de inhoudelijke besluitvorming daarom alsnog in hun geheel openbaar worden gemaakt. Daarnaast zijn bij veel documenten passages weggelakt met daarbij het label “buiten reikwijdte”, zonder verdere toelichting. Ook zijn passages over intern beraad ten onrechte niet openbaar gemaakt onder het mom van persoonlijke beleidsopvattingen. Tenslotte zijn geregeld in e-mail benoemde bijlages niet openbaar gemaakt. Middels een beroepschrift, eist Wakker Dier via de rechter dat de minister alsnog alle documenten in haar geheel openbaar maakt.

Om de klimaatcrisis tegen te gaan is het niet alleen een transitie van fossiele naar hernieuwbare energie noodzakelijk, maar ook een transitie van dierlijke naar plantaardige eiwitten. Uit de tot nu toe vrijgegeven documenten blijkt dat de overheid zich hiervan terdege bewust is. Toch weigerde zij initieel het onderwerp vleesvermindering mee te nemen in haar campagne *Iedereen doet wat*. Ook nu nog besteedt zij nauwelijks aandacht aan de noodzaak van vleesvermindering. Bovendien weigert zij inzicht te geven in de besluitvorming over dit belangrijke onderwerp.

Het lijkt er sterk op dat overheid – met het ministerie van LNV voorop – de belangen van de veehouderij nog steeds zwaarder laat wegen dan het algemene belang van een leefbaar Nederland. Wakker Dier roept de overheid daarom op om de noodzaak van vleesvermindering onverbloemd bij burgers op de menukaart te zetten. En om volledige openbaarheid te geven over de besluitvormingsprocessen rondom deze campagne.